LAUSUNTO EDUSKUNNAN TALOUSVALIOKUNNALLE: U 58/2023 ”KÄTEISASETUS”

Antti Ripatti, Empiirisen makrotaloustieteen professori, Helsingin yliopisto

22.11.2023

Taustaa

Sähköisten maksuvälineiden kehitys on ollut viime vuosina ripeää. Korona ja käteisen käyttöön liittyvä tartuntariski lisäsivät sähköisten maksuvälineiden käyttöä edelleen. Lisäksi se on ainoa mahdollinen maksuväline verkko-ostoksissa. Samaan aikaan maksupäätelaitteiden saatavuus on helpottunut, ja niihin liittyvät kiinteät kustannukset laskeneet. Sähköinen maksaminen on arkipäivää kioskeista autokauppaan.

Tämä on herättänyt huolen siitä, että käteisen kelpoisuus maksuvälineenä heikentyy. Käteisellä on monia ominaisuuksia, joita sähköisillä maksuvälineillä ei ole: tärkeimpiä niistä on anonyymiys ja tekninen robustisuus, sillä ne toimivat ilman sähköä ja tietojärjestelmiä. Ne ovat myös erityisesti ikääntyneellä väestölle tuttuja. Ne tarjoavat helpon kirjanpidon (laiha lompakko = vähän käteistä) ja riippumattomuuden pankkijärjestelmästä.

Sähköisestä maksamisesta aiheutuu kustannuksia kaupalle: maksujärjestelmän tarjoaja perii ilmeisesti sekä kiinteitä kustannuksia että maksun kokoon perustuvia kustannuksia järjestelmän käytöstä. Myös käteisen käytöstä koituu kaupalle kustannuksia: käteisen vaihtokassa tarjoaa nollakorkoa. Sen turvallinen säilyttäminen tuottaa kustannuksia. Käteisen nostot ja palautukset aiheuttavat kustannuksia[1].

Käyttäjälle ei sähköisestä maksuvälineestä tule suoria kustannuksia. Pankki- ja luottokortit ovat yleensä osa kiinteähintaista palvelusopimusta pankin kanssa. Muut sähköisen maksamisen välineet ovat tyypillisesti kännykkä- tai kelloapplikaatioita, jotka ovat sidoksissa pankki- tai luottokorttiin. Käteisen käyttöön liittyy kengänpohjakuluja: käteistä pitää nostaa. Pankkiautomaattiverkko harvenee[2], jolloin nämä kustannukset kasvavat. Lisäksi hallussa pidetystä käteisestä menetetään korkotuotto.

Riskinä on, että kustannuksia minimoiva kauppa (esimerkiksi pieni kahvila) ei enää hyväksy käteismaksuja, koska niiden käsittely on sille kallista[3]. *Käsillä oleva EU:n asetusehdotus pyrkii turvaamaan käteisen kelpoisuuden maksuvälineenä.*

Ehdotukseen liittyviä seikkoja

Käteinen saisi juridisesti tunnustetun aseman laillisena maksuvälineenä:

1) Käteinen on pakko hyväksyä maksuksi (yleisperiaate)

[1] Suomen Pankki on kolmen viime vuosikymmenen aikana siirtänyt maksuhuollon eri vaiheita ja niihin liittyviä kustannuksia yksityisille toimijoille. Tämä heijastaa osin käteisen käytön supistumista.

[2] Kustannuksia alentaa kuitenkin se, että käteistä voi usein nostaa ostojen yhteydessä kaupasta. Tämä alentaa myös kaupan käteisen käyttöön liittyviä kustannuksia.

[3] Valtio tarjoaa itse kehnon mahdollisuuden maksaa valtion maksuja käteisellä. Jälkiveron maksaminen onnistuu vain Helsingin, Turun, Tampereen, Kuopion ja Oulun verotoimistoissa tasarahalla (max 50 kolikkoa). VM:n vasen käsi ei tiedä mitä oikea haluaa!

2) täydellisestä nimellisarvostaan ja
3) sillä voi vapautua maksuvelvollisuudestaan eli maksunsaaja ei voi kieltäytyä vastaanottamasta sitä, ellei toisin yhteisesti sovita.

Jotta asetus toimisi ja sitä noudatettaisiin, tulee sen noudattamista valvoa: valvonta on jäsenvaltioilla ja ne toimittaisivat säännöllisen raporttinsa Komissiolle ja EKP:lle. Valvonta kohdistuisi (a) käteismaksujen hyväksymiseen, (b) käteisen saatavuuteen ja sitä varten nimettäisiin viranomainen(!). Komissio[4] voisi määrätä (toimeenpanosäännöksin) toimenpiteitä jäsenvaltioille.

Vaikutukset Suomessa

Käteisen käyttö Suomessa on lähes euroalueen alhaisinta. Ei liene selkeää kuvaa siitä, missä määrin ja millaisissa erityistilanteissa sitä ei hyväksytä maksuvälineenä. Ei myöskään ole selkeyttä siitä, miten sen käyttöä esimerkiksi suurissa maksutapahtumissa vaikeuttaa rahanpesulaki.

On selvää, että valvontavelvoite lisää hallinnollista taakkaa. Ehdotuksesta ei käy ilmi, mikä taho toimisi valvojana ja missä määrin taakka kasvaisi nykyiseen seurantaan.

Velvoitteesta kärsisivät luultavasti hyvin pientä myyntiä harjoittavat tahot, joiden kustannukset käteisen käsittelystä kasvaisivat.

Ehdotus ei näytä ottavan huomioon maksuvälineisiin liittyvää teknistä kehitystä. Oletetaan esimerkiksi, että jokin taho kehittää hyvin turvallisen, teknisesti robustin ja halvan, ja myös ikääntyneelle väestölle helppokäyttöisen maksuvälineen, joka olisi vieläpä anonyymi. Tämä kuvitteellinen maksuväline sisältäisi käteisen hyvien ominaisuuksien lisäksi siis myös muita etuja. Ylivoimaisten ominaisuuksien vuoksi käyttö leviäisi nopeasti ja se syrjäyttäisi käteisen käyttöä yhä edelleen. Silti maksujen vastaanottajat joutuisivat pitämään käteiskassaa. Huoleni on, että ehdotus ei katso tulevaisuuteen ja anna joustovaraa maksuvälineinnovaatioille.

Venäjän vaikuttamisyritykset yhteiskuntaamme voivat kohdistua myös maksuvälineisiin. Käteisen etu on sen tekninen yksinkertaisuus. Se on immuuni tietoteknisille hyökkäyksille. Käteistä vastaan voidaan hyökätä esimerkiksi levittämällä laajassa määrin teknisesti hyvin tehtyjä väärennöksiä[5]. Näin ollen käteinenkään ei ole vaikuttamiselle immuuni maksuväline.

Valtioneuvoston kanta on hyvin perusteltu ja siihen on helppo yhtyä.

[4] Ilmeisesti Komissioon perustettaisiin ”Käteisenvalvontayksikkö”.
[5] Toisen maailman sodan aikaan Saksa yritti väärentää Britannian puntaseteleitä (Operaation Bernhard) ja Japani Kiinan yuaneita. Nykyisin epäillään Pohjois-Korean tuottavan dollariväärennöksiä.